

MARJATTA RAHIKAINEN

Sosiaalihistoria ja nykyisyys

Marjatta Rahikainen liittää sosiaalihistorian murroksen muun muassa modernin projektin ehtymiseen ja historian tutkimuksen kansainvälistymiseen. Uuden sosiaalihistorian leimallisina piirteinä esitellään nyky maailman näkyvä mukaantulo historian tulkintoihin, 1990-luvun tutkimusten keskeiset teemat kuten arki ja historian tutkijoiden huoli häviäjien muiston katoamisesta.

■ Esitellessään kansainväliselle lukijakunnalle Suomessa tehtyä sosiaalihistoriaa Matti Peltonen huomauttaa, että sosiaalihistoriaa pidettiin joskus jopa vain sosiaalipolitiikan haarana. Aiemmin sosiaalihistoria olikin lähinnä yhteiskunnallisten ongelmien tai kuten sata vuotta sitten sanottiin, sosiaalisten kysymysten historiaa. Tämä perinne näkyi Peltosen mukaan sosiaalihistorian väitöskirjojen aiheissa 1990-luvun alkupuolelle asti.¹ Sosiaalihistorian vieraantuminen sosiaalipolitiikasta kertoo nähdäkseni isommasta muutoksesta, jota pyrin seuraavassa hahmottelemaan.

Panu Pulma kiinnittää huomiota siihen, että 1990-luvun vaihteessa kansallista historiankirjoitusta edustanut koulukunta antoi tietä 1960-luvun strukturalisteille, 1970-luvun jälkimarxilaisille ja 1980-luvun postmodernisteille. Samalla kansainvälisen historian tutkimuksen vaikutus alkoi näkyä aiempaa selvemmin suomalaisten historian tutkijoiden kysymyksenasetteluissa ja teoreettisessa keskustelussa.² Riippumatta siitä, käsittelee tutkimus Suomen vai jonkin muun maankolkan historiaan liittyvää aihetta, sen teoreettisissa lähtökohdissa liikutaan nykyään vähintäänkin eri puolilla Eurooppaa, jollei laajemmalti, ja lähdeviiteissä tungeksivat alan kansainvälisen tutkimuksen auktoriteetit.

Sen sijaan jos avaa kolmen vuosikymmen takaisen tai vielä vanhemman sosiaalihis-

toriallisen tutkimuksen, on kuin sekä alusta että lopusta puuttuisi sivuja: jopa väitöskirjoissa saatetaan mennä suoraan asiaan ilman sen kummempia teoreettisia tai metodisia pohdiskeluja, eikä lopussa ole välttämättä lainkaan johtopäätöksiä, aina ei edes loppulausetta. Parhaassa tapauksessa keskustelu tutkimuksen tavoitteista ja teoreettisista tai metodisista lähtökohdista sentään löytyy liitteisiin piilotettuna, kuten Kaarlo Wirilanderin maanmainiossa Suomen säätyläistön historiassa *Herrasväkeä*. Kaikki tietävät kirjan sosiaalihistorian klassikkosi, mutta kuinka moni on huomannut, että liitteessä 40 (!) Wirilander oli sellaisten ideoiden jäljillä, jotka me nyt tunnemme mentaliteettihistoriana ja Fernand Braudelin *longue durée* -käsitteenä.³

Jokin olennainen muutos tai murros näyttää siis viime vuosikymmeninä tapahtuneen ei vain sosiaalihistoriassa vaan historiankirjoituksessa yleisemminkin. Mutta miten selittää sitä? Pertti Haapala kirjoitti keskellä 1990-luvun lamaa ja keskustelua Suomen Euroopan Unioni -jäsenyydestä, ettei tavallisten ihmisten tukena enää ole ”vankkaa ideologista maailmankuvavarastoa: ei jumalaa, eikä uskoa kansaan tai sosialismiin. Vain vihollisia.”⁴ Tuomas M. S. Lehtonen yhdistää viholliskuvat myös historiankirjoituksen muuttumiseen: ”Merkittävät murrokset menneisyyttä koskevassa kirjoittamisessa ja tutkimuksessa voidaan selittää (jos ei yksinomaan niin osittain) identiteettiä ja viholliskuvaa koskevilla kriiseillä.” Lehtonen liittää myös talous- ja sosiaalihistorian nousun 1900-luvun alkupuolella ”maailmantalouden kriiseihin ja uusiin ’meitä’ uhkaaviin ’vihollisiin’ ...”.⁵ Vaikka voin yhtyä Lehtosen käsityksiin suurten kriisien ja sotien merkityksestä, niin minun on vaikea sijoittaa hänen viholliskuviaan sosiaalihistorian tutkimuksen murrokseen.

Sosiologisen arjen ja elämäntavan tutkimuksen nousu toisen maailmasodan jälkeen saattoi sen sijaan hyvinkin liittyä länsimaisen elämäntavan uhkakuviiin. Kun toisenlaista elämäntapaa edustaneiden siirtolaisten ja siirtotyöläisten lukumäärä kasvoi monissa länsimaissa, niin ehkä tämä sai eurooppalaisen elämäntavan näyttämään nais-

sä maissa uhanalaiselta. Saiko se puolestaan länsimaiset sosiologit kohdistamaan katseensa aiemmin triviaalilta näyttäneeseen 'tavallisten ihmisten arkeen'? Suomessa Pekka Sulkunen selitti arjen tutkimuksen tarvetta sillä, että ns. suuri muutto maalta kaupunkiin oli "kärjistänyt arkielämän ristiriitaisuutta". Jos Sulkusta on uskominen, niin 1970-luvulla sosiologit suorastaan hurmaantuivat uudesta elämäntapatutkimuksesta, jossa "elämä itse, tavallisen ihmisen arkinen oleminen, on päähuomion kohteena".⁶

Noihin aikoihin Euroopassa uskottiin, että yhteiskunnalliset ongelmat voidaan ratkaista ja valistuksen lupaus lunastaa. Sittemmin modernin projekti ehtyi, mikä näkyi sosiaalitieteissä mm. siirtymisenä yhteiskuntateknologiasta (*social engineering*) diskursianalyysiin. Entä miten kävi historiankirjoituksessa? Historiallisesti 'yhteiskunnallisten ongelmien' käsitteen synty voidaan liittää toisaalta palkkatyön, toisaalta keskiluokan nousuun uuden ajan Euroopassa.⁷ Jos, kuten minusta näyttää, parhaillaan todistamme sekä keskiluokan hegemonian että palkkatyöyhteiskunnan säröilyä tai jopa murtumista, niin tämä selittäisi osaltaan, miksi myös sosiaalishistoriaa on alettu kirjoittaa toisin kuin ennen. Köyhiä, prostituoituja, kulkureita, rettelöitsijöitä, mustalaisia ja "erilaisia" tutkitaan yhä, mutta nyt heitä ei esitellä lukijalle niinkään yhteiskunnallisina ongelmina kuin historian häviöinä, joilla on oikeus omaan historiaansa.

Tämäntapaisten ajatuskulkujen pohjalta tarkastelen seuraavassa muutamia sellaisia sosiaalishistorian tutkimuksen teemoja, jotka ovat viime aikoina piirtyneet erityisen kiintoisina. Vaikka poimin esimerkkinä Suomessa tehdyistä tutkimuksista, kaikki teemat voi jäljittää kansainväliseen tutkimukseen. Lopuksi pohdiskelen sosiaalishistorian näkymiä.

Nykymaailma historiassa

Joskus oli tapana valitella sitä, etteivät historiantutkijat kykene tulkinnoissaan irrottautumaan oman aikansa vaikutuksesta. Tänä päivänä lienee yleisempää ajatella, että nykymaailman ilmiöt ja niitä koskeva tutkimus pikemminkin rikastuttavat historiantutki-

musta. Vaikkei nykyisiä asenteita ole perusteltua heijastaa suoraan menneisyyteen, niin oma aikamme antaa meille uudet silmät, joilla katsoa menneisyyttä. Uusi näkökulma voi olla peräisin tästä nykyisestä länsimaisesta yhteiskunnastamme tai toiselta puolelta maapalloa.

Maiju Lehmijoki-Gardner tutkii naisten mahdollisuuksia omiin valintoihin ja heidän julkisen toimintansa muodollisia ja tosiasiallisia rajoja uppoutumalla beginien eli maallikkouskovaisten naisten maailmaan sydänkeskiajan ja renessanssin Italiassa. Näkökulma nousee selvästi tästä päivästä, ja perin nykyaikaiselta tuntuva ilmiö, professionalistuminen, soveltuu selittämään naisten julkisten toimintamahdollisuuksien kutistumista 1500-luvun alussa. Muodollisen pätevyuden ja koulutuksen vaatimukset kirkon piirissä tekivät julkisesta toiminnasta miesten yksityisalueen, naisille jäi sisäänpäinkääntynyt hengellinen elämä.⁸

1. Matti Peltonen (2003) 'From Growth Studies to Microhistory: Finnish Economic and Social History in the 1990s and Early 2000s', *Scandinavian Economic History Review* 50:3, 35–67.

2. Panu Pulma (1998) 'Expansion och differentiering. Linjer inom finländsk historieforskning på 1990-talet', *Historisk Tidskrift för Finland* 83:1, 69–83.

3. Wirilander ei tietenkään puhunut mentaliteetista vaan "joukkokuntaisten katsomustavoista" ja "yleisesti omaksutuista katsomus- ja suhtautumistavoista". Huomionarvoinen on erityisesti hänen ajatuksensa yleistyneestä katsomustavasta 'itsestään selvänä' ja tämän "itsestään selvän" äänettömästä osuudesta historiallisen kehityksen valtatekijänä". Kaarlo Wirilander (1974), *Herrasväkeä. Suomen säätyläistä 1721–1870*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, Liite 40, 468.

4. Pertti Haapala (1995), *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*, Helsinki: Painatuskeskus, 263.

5. Tuomas M. S. Lehtonen (2003) 'Respublica Christianorum ja sen viholliset Turun hiippakunnassa', teoksessa *Meillä Euroopassa. Jublakirja Professori Päivi Setälälle 20.1.2003*, Helsinki: Otava, 163.

6. Pekka Sulkunen (1978) 'Itse elävä elämä', *Sosiologia* 15:1, 2.

7. Aiheesta enemmän: Mats Beronius (1994) *Bidrag till de sociala undersökningarnas historia – eller till den vetenskapliggjorda moralens genealogi*, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium, 13–72; Marjatta Rahikainen (2002) 'Limits of European Tolerance', teoksessa Johanna Perheentupa & Kristina Karppi (eds.), *Cross-Cultural Encounters. Perspectives on Multicultural Europe*, Turku: University of Turku, 154–170.

8. Maiju Lehmijoki-Gardner (1999), *Wordly Saints. Social Interaction of Dominican Penitent Women in Italy, 1200–1500*, Bibliotheca Historica 35, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Antti Ruotsala liittää jo väitöskirjansa otsakkeessa (*Encountering the Other*) 1200-luvun meitä nykyään ajatteluttaviin kysymyksiin. Miten eurooppalaiset kohtasivat kaukana Karakumissa 'toisen', mongolit? Oliko uskonnollis-kulttuuristen rajalinjojen yli tunkeutuminen edes mahdollista? Uraauurtavaksi Ruotsalan tutkimuksen tekee hänen yrityksensä tavoittaa myös mongolien ajatusmaailma ja se, miten he näkivät 'meidät'.⁹ Tuomas M. S. Lehtonen ja Jussi Hanska puolestaan paneutuvat hienoissa väitöskirjoissaan 1200-luvun tekstien eettiin kannanottoihin. Tarkastellessaan sydänkeskiajan sosioekonomisia muutoksia rahantalouden läpimurron ja rikkaiden ja köyhien välisen kuilun näkökulmasta Lehtonen ja Hanska käsittelevät kysymyksiä, jotka voi tunnistaa myös 1900-luvun lopun sosioekonomisista muutoksista.¹⁰

Tutkiessaan 1990-luvun laman aikana Karjalassa 1600-luvun lopussa sattunutta nälkäkapinaa Kimmo Katajala ei voinut olla vertaamalla niitä mielessään toisiinsa:

"Pankkituki alkoi näyttää valtion varoja suunnattomasti syövältä suurvalta-ajan sotilaskoneistolta ja veronvuokraus julkisen sektorin yksityistämislähteenä ... Kansan kriisin tuntemusten julkituonti, kuten nimitteilyt, kaskut, vitsit ja jopa uhkailut vallanpitäjiin nähden, ei sekään sisällöllisesti ollut juurikaan muuttunut kolmensadan vuoden aikana."¹¹

Vaikka Katajala sanoutui irti tapahtumien historiallisista analogioista, lukija on vapaa liikkumaan ajassa edes takaisin.

Kuokkavieraiden pidoissa nykyisyys ja menneisyys liitetään toisiinsa. "Erilaisuuden ja eriarvoisuuden lisääntyminen, joka tuottaa uusia marginaaliryhmiä, on osa 1900-luvun Eurooppaa", Pirjo Markkola kirjoittaa, ja siksi kirjan kysymykset ovat "tiivästä tästä päivästä". Näissä pidoissa kunniavieraina ovat "vammaiset, pakolaiset, huligaanit, merirosvot ja muut historian marginaaliryhmät", jotka "ovat viime vuosina ilmestyneet entistä useammin kuokkavieraiksi suomalaisenkin historiankirjoituksen juhliin". Silti myös sosiaalishistorian pitkä yh-

teiskunnallisten ongelmien perinne on yhä päässyt juhliin mukaan: "Taustalla on kiinnostus siihen, miten yhteiskunnallisia ongelmia hahmotetaan ja miten niitä ratkaistaan."¹²

Vammaiset ja huligaanit eivät juhli Markku Mattilan tutkimuksessa rotuhygieniasta, joka "oli pohjimmiltaan biologisten ratkaisujen tarjoamista yhteiskunnallisiin ongelmiin".¹³ Mattilan tutkimus sijoittuu rotuhygienian historian tutkimuksen uuteen kansainväliseen aaltoon, joka puolestaan osuu ajallisesti yksin sosiobiologian ja geenitutkimuksen yhteiskunnallisten tulkintojen etenemisen kanssa. Rotuhygienian nimissä tehtyjen sterilointien kultakausi osui Mattilan mukaan Suomessa 1950- ja 1960-lukuihin, ja pakkosterilisointi oli mahdollista vielä 1970-luvulla. Tavallaan Mattilan tutkimus siis tekee pesäeroa ikävään lähimenneisyyteen.

Miten sitten nykyinen elämä toisella puolella maapalloa voi tarjota uusia tulkintoja Suomen historiaan? "On merkillistä", Antti Kujala kirjoittaa, "että [James] Scottin 20 vuotta sitten analysoima malesialaisten talonpoikien todellisuus vaikuttaa Suomen 1600- ja 1700-luvun kannalta relevantimmalta kuin samanaikaisten länsieurooppalaisten talonpoikaiskapinoiden todellisuus".¹⁴

9. Antti Ruotsala (2001), *Europeans and Mongols in the Middle of the Thirteenth Century: Encountering the Other*

10. Jussi Hanska (1997), "And the Rich Man also died; and He was buried in Hell" – *The Social Ethos of Mendicant Sermons*, *Bibliotheca Historica* 28, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, lainaus 174; Tuomas M.S. Lehtonen (1995), *Fortuna, Money and the Sublunar World. Twelfth-Century Ethical Poetics and the Satirical Poetry of the Carmina Burana*, *Bibliotheca Historica* 9, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

11. Kimmo Katajala (1994), *Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683–1697*, Historiallisia Tutkimuksia 185, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 5.

12. Pirjo Markkola (1996), 'Marginaali historian keskipisteessä', teoksessa Jarmo Peltola & Pirjo Markkola (toim.), *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*, Tampere: Vastapaino.

13. Markku Mattila (1999), *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*, *Bibliotheca Historica* 44, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 340.

14. Antti Kujala (2001), *Miekka ei laske leikkiä. Suomi suuressa pobjan sodassa 1700–1714*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 22.

Kujalan tutkimus on oiva esimerkki antropologian ja historiantutkimuksen hedelmällisestä vuorovaikutuksesta – antropologi James Scott kun näyttää puolestaan olevan velkaa E. P. Thompsonin tutkimuksille moraalitaloudesta. Antropologian ja historian-tutkimuksen lomittuminen¹⁵ kertoo kummankin muuttumisesta: antropologit eivät enää rahaa mukanaan ympäri maailmaa valkoisen miehen taakkaa, historiantutkijat osaavat jo katsoa oman yhteiskuntansa menneisyyttä antropologiselta etäisyydeltä, ilman suuren kertomuksen painolastia.

Kehitysmaiden kaupunkien tutkimuksesta peräisin oleva ”epävirallisen talouden” tai ”kätkeyn talouden” käsite on tarjonnut Kirsi Vainio-Korhoselle uudenlaisen lähestymistavan esiteollisen ajan kaupunkien käsityön tutkimiseen. Kehitysmaiden kaupungeissa asuvia ”ajoi epävirallisen talouden piiriin palkkatyön puute ja olematon sosiaaliturva”, kun taas 1700-luvun Turussa lisäansioita etsi mm. ”yksinelävien naisten kasvava joukko”. Tuon ajan Turussa ”kotitarvetuotanto ja siihen liittyvät taidot olivat vielä voimissaan”, mikä osaltaan teki epävirallisen talouden mahdolliseksi.¹⁶

Nykytodellisuus voi myös haastaa historiantutkimuksen. Miksi Etelä-Amerikan katalasten elämä tuo etsimättä mieleen sadan vuoden takaiset kuvaukset Helsingin katulapsista? Miten artikkelissa lapsityövoiman käytöstä Ghanan maaseudulla 1930–1950-luvuilla voi törmätä samanlaisiin ilmiöihin, joita esiintyi suomalaisten lasten värväämisessä töihin Pietariin 1800-luvulla? Vastoin vanhaa perusoletusta kehitys ei johtanutkaan lasten työnteon katoamiseen, vaan päinvastoin uuteen tulemiseen, mikä suorastaan pakottaa historiantutkijat uusiin tulkintoihin. Toisaalta uusien lasten työnteon puolustavien tulkintojen takana näyttäisi hämmöttävän eriarvoisuuden legitimointi.¹⁷ Palaan eriarvoisuuteen tuonnempana.

Rikos ja rangaistus, puute ja nälkä, arki ja rillumarei

Sosiaalishistorian tutkimuksessa on Suomessa viime vuosikymmenenä kulkenut rinnan neljä eri kertomusta. Niistä ilmeeltään synkimmän otsake voisi olla *Rikos ja rangaistus*.

Mitään rosvoromantiikkaa ei näihin kertomuksiin liity lukuun ottamatta ehkä Rosvo-Roopen historiallisia edeltäjiä vitaliaaniveljiä, keskiajan Itämeren ja Pohjanmeren merirosvoja ja kaappareita.¹⁸ Historian ironiaa on, että vankilarangaistuksen läpimurto 1800-luvun alussa loi kasvualustan järjestäytyneelle rikollisuudelle. Alkuaan ilmeisesti juuri vankilassa luotiin ne verkostot, jotka 1820-luvulla sitoivat yhteen murhiin ja raiskauksiin syyllistyneen ryövärijoukon jäsenet – lähes kaksi vuosisataa myöhemmin joukon toimintaa voidaan sitten hahmotella verkostoaanalyysin keinoin.¹⁹

Väkivallan yleistä synty- ja kasvuprosessia joutuu Toivo Nygårdkin pohtimaan kertoessaan Alajärvellä 1888 tapahtuneen tapon tarinan. Kun toisena osapuolena oli romani, kertomus on myös ”erilaisten” historiaa, jossa on kyse kulkijoiden suhteesta paikallaan asuvaan valtaväestöön.²⁰ Vaikka

15. Aiheesta enemmän: Kimmo Katajala (1995), 'Historian ja antropologian välimaastossa. Historian näkökulma', teoksessa Kimmo Katajala (toim.), *Maajaajista maalaisaateleihin. Tulkintoja toisesta historian, antropologian ja maantieteen välimaastossa*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Matti Peltonen (1992), *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*, Helsinki: Hanki & Jää, 26–31.

16. Kirsi Vainio-Korhonen (1998), *Käsim tehty – Mielle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsitötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*, Historiallisia Tutkimuksia 200, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 14.

17. E. P. Thomsonin mukaan lasten tehdastyötä on 1700-luvulta alkaen puolustettu aina samoin perustein. E. P. Thompson (1980) *The Making of the English Working Class*, Harmondsworth: Penguin Books, 377; Marjatta Rahikainen (2001) 'Historical and present-day child labour: is there a gap or a bridge between them?', *Continuity and Change*, 16:1, 137–156; Marjatta Rahikainen (2002) 'Compulsory Child Labour: Parish Paupers as Indentured Servants in Finland, c. 1810–1920', *Rural History*, 13:2, 163–178.

18. Tapio Salminen (1996) "Jumalan ystävät ja koko maailman viholliset". Merirosvous, kaapparitoiminta ja vitaliaanit keskiajan Itämerellä', teoksessa Jarmo Pelto & Pirjo Markkola (toim.) *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*, Tampere: Vastapaino, 181–204.

19. Heidi Ahlström (2002), 'Ryövärijoukko 1800-luvun alkupuolen Varsinais-Suomessa', teoksessa Terhi Kivistö (toim.), *Arki ja läbeisyys. Jublakirja Ulla Heinon täyttävissä 60 vuotta*, Turun Historiallinen Arkisto 55, Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 67–91.

20. Toivo Nygård (2001), *Erään tapon tarina. Romanien ja talonväen yhteenotto Alajärvellä 1888*, Jyväskylä: Atena Kustannus, 8, 142–146; Toivo Nygård

tapahtumasta ei ole kuin alun toistasataa vuotta, Nygårdilla ei ole toisen osapuolen, romanien, versiota tapahtumista, joten hän on tutkijana samassa tilanteessa kuin Antti Ruotsala 1200-luvun mongolien suhteen.

”Vallankumous saapui Huittisiin helmi-kuun 4. päivänä [1918]”, kun Porista tullut punakaartilaisryhmä teki paikkakunnalla ”sodan ensimmäiset murhat”, eivätkä murhat jääneet siihen. ”Valkoiset saapuivat Lauttakylään lauantai-iltana 20. päivänä huhtikuuta. Viikonvaihteessa teloitettiin ensimmäiset kapinoitsijat”, ja heitä seurasivat pian monet muut.²¹ Risto Alapuron kuvauksessa mm. näistä surmanteoista syntyi moderni poliittinen Suomi – voiko niitä siis ollenkaan edes rinnastaa rosvojoukon tai mustalaisen surmantekoihin? Vastaus riippuu siitä, kenen suunnasta surmia katsomme: henkensä heittäneiden, heidän läheistensä, muiden asianosaisten vai jälkipolven?

Toisen sosiaalishistoriallisen kertomuksen otsake on ilman muuta *Arki*. Siitä näyttäisi tulleen uuden sosiaalishistorian pieni ’suuri kertomus’. Siksi on syytä pysähtyä kysymään Kari Teräksen tavoin, tarkoittaako arjen ajankohtaistuminen liikkeen loppua. ”Arkipäivän historian erilaisten suuntausten ohjelmallisena tavoitteena oli historian tutkimuksen demokratisointi”, kuten Teräs toteaa, mutta liike ja politiikka uhkaavat kadota arjen kuvaukseen. Teollistuvan yhteiskunnan työpaikoilla arkipäivän politiikka ”oli useimmiten näkymätöntä ja matalaa”, sen sijaan ammattiyhdistysliikkeen liike pyrki erottamaan arjesta ja ”muokkaamaan epämuodolliset sosiaaliset verkostot omiksi valtaresursseikseen”. Toisaalta arkisen työn rutiineissa ”hiljaisesti” työntekijöiltä toiselle siirtyvä kokemustieto oli työntekijäpuolen valtti.²² Antero Heikkisen kuhmolais-trilogiassa sama arjen sitkeys piiryy vielä vahvempana. Vaikka arkea jouduttiin joskus vetämään eteenpäin kuin kivirekeä, viime kädessä juuri pakko selvittää arjen rutiineista auttoi selviämään myös kriiseistä. Ja niin elämä jatkui ja syntyi sukupolvien ketju.²³

Arjen kertomuksen päähenkilöt taistelivat elättääkseen itsensä ja perheensä tai jättääkseen lapsilleen perinnöksi muutakin

kuin tyhjä kädet, onnekkaimmat taistelevat hankkiakseen valtaa, omaisuutta ja elämän mukavuuksia. Näihin jälkimmäisiin kuuluivat esimerkiksi keskiajan Turun porvarit, erityisesti raatiin asti nousseet vauraat kauppiat. Silti liiketoimintaan epävarmoissa oloissa liittyi aina iso riski.²⁴ Myös kruunun rautaruukkien patriarkaalisissa yhteisöissä elettiin ammattimiesten perheissä vakaata ja turvallista arkea niin kauan kuin miehen työkyky säilyi, mutta ammattimiesten leskiä saattoi odottaa katkera tie ”pruukinrouvasta” keppikerjäläiseksi.²⁵ Maaseudulla vakaata arkea elivät talolliset, isäntäväki. Palkolliset puolestaan yrittivät pysyä leivänsyrjässä kiinni ja välttää joutumasta sotaväkeen tai kerjuulle. Heille arkielämän vakiintumista lupasivat mäkitupa ja perhe.²⁶ Turvattomin arki oli vanhuuttaan ja sairautaan työkykynsä menettäneellä tilattomalla

(1998), *Erialaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*, Jyväskylä: Atena Kustannus.

21. Risto Alapuro (1994), *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*, Helsinki: Hanki ja Jää, 190, 197, 203.

22. ”Jos arki ajankohtaistuu ja liike kuihtuu jälkiteollisessa yhteiskunnassa, niin mikä oli niiden asema ja suhde teollistuvassa yhteiskunnassa: ...?” Kari Teräs (2001), *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920*, Bibliotheca Historica 66, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 10, 367–369.

23. Antero Heikkinen (1988), *Kirveskansan elämää. Ihmisköbaloita Kubmon erämaissa 1800-luvun alkupuolella*, Porvoo: WSOY; Antero Heikkinen (1997), *Kirveskansan murros. Elämää Kubmossa koettelemusten vuosina 1830-luvulla*, Helsinki: Yliopistopaino; Antero Heikkinen (2000), *Kirveskansa ja kansakunta. Elämän rakennusta Kubmossa 1800-luvun jälkipuolella*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

24. Mika Kallioinen (2000) *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvareiden yhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*, Bibliotheca Historica 59, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

25. Kustaa H. J. Vilkkunen (1996), *Arkielämää patriarkaalisessa työmiestyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*, Historiallisia Tutkimuksia 196, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 73–77.

26. Toivo Nygård (1989) *Suomen palvelusväki 1600-luvulla. Palkollisten määrä, työ, palkkaus ja suhteet isäntäväkeen*, Historiallisia tutkimuksia 150, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Matti Peltonen (1992), *Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa*, Historiallisia Tutkimuksia 164, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Jorma Wilmi (1991) *Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella*, *Studia Historica Jyväskyläensia* 43, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

väellä, kuten köyhän kansan yksinäisillä ja vaivaisilla leskillä.²⁷ Vain lasten ja herrasväen arjen kertomukseen mahtuu myös leikkejä ja muuta ajanvietettä.²⁸

Arjen historian tutkimuksen keskiössä on jo pitkään ollut perhe ja ruokakunta tai, kuten aikalaiset sanoivat, huonekunta²⁹ (joka monissa yhteyksissä olisi parempi kuin 1900-luvun uudissana kotitalous). Juuri perhehistorian osalta Suomessa tehty tutkimus näyttää kiinnittyneen erityisen tiiviisti kansainväliseen tutkimukseen ja teoriamuodotukseen. Pitkään käyty kiistely lapsuuden historiasta saa keskiajan tutkijan etsimään pyhimyskertomuksista kuvauksia lasten leikeistä ja vanhempien ja lasten välisestä kiintymyksestä.³⁰ Kansainvälinen keskustelu patriarkaalisesta järjestelmästä tai läntisestä ja itäisestä perhemallista näkyy talonpoikaisen Suomen perheen ja huonekunnan tutkimuksessa.³¹ Vastaavasti teollistuvan

Suomen työläis- tai säätyläisperheen historian tutkimuskysymyksissä näkyy kansainvälinen keskustelu porvarillisesta perheideaalista ja työläisperheiden selviytymisstrategioista.³²

Kolmas kertomus, *Nälkä ja työn puute*, näyttäisi syntyneen suoraan 1990-luvun lamasta, mutta 1830- ja 1860-luvun nälkäkriisien mikrohistoriaa tutkittiin jo ennen lamaa. Suurten nälkävuosien kuolleisuutta pahensi tuon ajan työllistämispolitiikka: hätäaputyömaat ja -talot. Käsitöiden teettäminen hädänalaisilla kotona oli taloudellisesti epäonnistunut ratkaisu, sillä valmiille tuotteille ei tahdottu löytää ostajia mistään, mutta ainakin nälkiintyneet avunsaajat välttyivät vaeltamasta työn perässä hätäaputöihin ja niissä väijyvään tautikuolemaan. Paras apu olivat kunnalliset ruokailupaikat, vellingakoasemat.³³ Eivät ehkä arvanneet nälkävuosien tutkijat 1990-luvun alussa, että leipäjonoja nähtäisiin Suomessa pian uudestaan.

Pertti Haapala on tarkoituksellisesti rinnastanut 1990-luvun taloudellisen laman ja vuosien 1917 ja 1918 ahdingon. Kumpanakin ajankohtana työttömyys oli poliittinen kysymys. Vuonna 1917 työttömiä oli poikkeuksellisen paljon, mutta ”eduskunnan

27. Tarja Räisänen (2000) 'Leskenelämää Valkealassa 1800-luvun puolivälissä', teoksessa Riitta Oittinen & Marjatta Rahikainen (toim.), *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 135–146.

28. Leikeistä ja ajanvietteistä enemmän: Bo Lönnqvist (1992) *Ting, rum och barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande*, Etnologisk Arkiv 38, Helsingfors: Finska Fornminnesförening; Anna-Maria Åström (1993), 'Sockenboarne'. *Herrgårdskultur i Savolax 1790–1850*, Folklivsstudier XIX, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 177–223.

29. Christfrid Gananderin *Nytt Finskt Lexicon* [1787] esittää ruotsin *bushäll* ja latinan *familia* -sanojen suomenkieliseksi vastineeksi 'huonekkunda'. Vrt. myös hustavlän – huoneentaulu.

30. Christian Krötzl (1991) 'Förhållandet mellan barn och föräldrar: från helvete till paradiset?', teoksessa Panu Pulma (red.), *Den problematiska familjen*, Historiallinen Arkisto 97, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 125–132; Christian Krötzl (1994), *Pilger, Mirakel und Alltag. Formen des Verhaltens im skandinavischen Mittelalter*, Studia Historica 46, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 264–275.

31. Beatrice Moring (1994) *Skärgårdsbor. Husbäll, familj och demografi i finländsk kustbygd på 1600-, 1700- och 1800-talen, Bidrag til kännedom av Finlands natur och folk 145*, Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten; Petri Karonen (2002) 'Johdanto: moninainen patriarkaalisuus – normien ja käytäntöjen solmukohdat', teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.) *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Kirsi Sirén (1999) *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen per-*

he 1700-luvulla, *Bibliotheca Fennica* 38, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Elina Waris (1999), *Yksissä leivissä. Ruokolabelainen perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*, *Bibliotheca Fennica* 48, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

32. Kai Häggman (1994) *Perheen vuosisata. Perheen ibanne ja sivistyneisön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*, *Historiallisia Tutkimuksia* 179, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Pirjo Markkola (1994) *Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*, *Historiallisia Tutkimuksia* 187, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

33. Antti Häkkinen (1991), ”Pernaan Lapuan tie tehtiin jauhonaaloolla nälkävuosina” – Hätäaputyöt: epäonnistuiko valtiovalta?, teoksessa Antti Häkkinen & Vappu Ikonen & Kari Pitkänen & Hannu Soikkanen, *Kun halla nälän tuskan toi. Miten suomalaiset kokivat 1860-luvun nälkävuodet*, Helsinki-Porvo: WSOY, 129–157; Kaisa Kauranen (1999), *Rahvas, kauppahuone, esivalta. Katovuodet pohjoisessa Suomessa 1830-luvulla*. *Historiallisia Tutkimuksia* 204, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Kari Pitkänen (1993), *Depression and Disease. Mortality during the Great Finnish Famine of the 1860s*, Publications of the Finnish Demographic Society 14: Helsinki: Suomen Väestötieteellinen Yhdistys.

myöntämät rahat hätäaputöihin jäivät pääosin käyttämättä”. Vastuu työttömien työllistämisestä jäi kunnille.³⁴ Pulavuosina 1930-luvun alkupuolella valtion ja kunnan järjestämien varatöiden (hätäaputöiden) alhainen palkkataso veti palkkoja alas myös vapailta työmarkkinoilla. Viimeisenä keinonaan tuhannet työttömät turvautuivat vanhaan ja koeteltuun keinoon, menivät rajan yli Venäjän puolelle – mutta Neuvosto-Venäjä osoittautuikin ansaksi.³⁵ ”Lapiolinjana” sittemmin tunnettu teiden rakentaminen työttömyystöinä päättyi vasta 1960-luvulla, kun Maailmanpankki kieltäytyi myöntämästä lainaa niin tehottomaan tienrakentamiseen.³⁶

Neljännän ja samalla nuorimman sosiaalhistorian kertomuksen otsake voisi olla joko *Nauru*, *Viina* tai *Rillumarei*. Sen päähenkilöt ryypäsivät, pelasivat korttia, pilkkasivat esivaltaa ja tekivät monenlaista syntiä pahemmin katumatta. Keskiajan kiertävät viihdyttäjät olivat tanssijoita, irvailijoita, muusikoita, pelimanneja, trubaduureja ja virkaheittoja pappeja, jotka väsäivät pilkkarunoja. Kaikki he olivat kirkolle vastenmielisiä mm. siksi, että he kilpailivat jumalanpalveluksen kanssa rahvaan vapaa-ajan käytöstä.³⁷ Antti Häkkisen väitöskirjan prostitoidut olivat osa huvittelukulttuuria, vaikka heille itselleen kyse oli elinkeinosta. Silti myös prostituoitujen kannalta ”bordellikulttuuriin liittyi ylellisyyttä, jota oli vaikea vastustaa”.³⁸ Entä sitten viina? ”Suomessa hilpeä perusvire alkoholista kirjoitettaessa on edustanut harhaoppia”, ja juuri siksi Ari Turusen *Humalan hengessä* on hilpeä perusvire. Matti Peltonen on puolestaan valinnut keinokseen ironian: tekstin kertoessa viranomaisten ja valistajien tarmokkaisuudesta yrityksistä nujertaa juoppouden synty kuvat kertovat viinan, viinin ja punssin iloista. ”Suomalaiselta viinapäältä” vetäistään matto alta kertomalla, miksi ja milloin käsitys synnytettiin.³⁹

Aikoinaan ”erilaiset kulttuurieliitit hegemoniapyrkimyksineen” leimasivat Reino Helismaan ja Toivo Kärjen hengentuotteen rillumarein töräksi. 1990-luvulla Sakari Heikkinen kirjoitti rillumareista: ”Se edusti vapaamielisempää, väljempää suhtautumista maailmanmenoon, kuin sääty-yhteiskunnan

hengessä kulttuurisia hierarkioita rakennelleet ja valvoneet piirit.”⁴⁰ Niin muuttuu maailma.

Ennenkuin muistokin katoaa

Historiantutkijoita näyttää ajavan nykyään vähän samanlainen huoli kuin niitä 1800-luvun folkloristeja, jotka alkoivat tallentaa katoavaa kansanperinnettä. Kun maailmasta koko ajan häviää tietoja, taitoja, ajatuksia, kokemuksia, kokonaisa kulttuureja, niin voimme edes yrittää pelastaa niiden muiston. Vai toimivatko historiantutkijat pikemminkin kuin työväen muistitiedon kerääjät, jotka halusivat tallentaa jälkipolville häviäjien kokemukset vuodesta 1918? Silti emme

34. Saatesanoissaan Haapala ilmoittaa: ”Tässä kirjassa sekoitetaan nykypäivän teemat ja historia aivan tarkoituksella.” Haapalan mukaan vuoden 1918 kapinan edellä työttömyyden vaivaamaa tilatonta maatyöväkeä (”liikväestöä”) oli vähemmän kuin työttömiä Suomessa vuonna 1994. Haapala (1995), 11, 198–199.

35. Matti Hannikainen (2002), ”Työehtosopimuksista palkanalennusautomaattiin. Rakennustyöntekijöiden palkat Helsingissä 1930-luvun laman aikana”, teoksessa Helena Blomberg & Matti Hannikainen & Pauli Ketunen (toim.), *Lamakirja. Näkökulmia 1990-luvun talouskriisiin ja sen historiallisiin konteksteihin*, Turku: Kirja-Aurora, 92–96; Tapio Hämynen (1993), *Liikkeellä leivän tähden. Raja-Karjalan väestö ja sen toimeentulo 1880–1940*, Historiallisia Tutkimuksia 170, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura; Raimo Parikka (1994), ’1930-luvun lama ja työttömän selviytyminen’, teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Työ ja työttömyys*, Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 208–278.

36. Marko Nenonen (1994), ’Lapiolinjalla: Työttömyystyöt ja poliittinen järjestelmä Suomessa 1948–1971’, teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Työ ja työttömyys*, Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 176–207.

37. Jussi Hanska (1996) ’Vaarallista viihdettä. Kirkko ja viihdyttäjät keskiajalla’, teoksessa Jarmo Peltola & Pirjo Markkola (toim.) *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*, Tampere: Vastapaino, 23–46.

38. Antti Häkkinen (1995) *Rabasta – vaan ei rakkautta. Prostituoitio Helsingissä 1867–1939*, Helsinki: Otava, 229.

39. Matti Peltonen (1997) *Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti. Vuoden 1733 juoppumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*, Helsinki: Hanki ja Jää, 63–81; Ari Turunen (1999) *Humalan benki eli juomatapojen tarina*, Jyväskylä: Atena kustannus.

40. Sakari Heikkinen (1996) ’Kulttuuri, kansa ja rillumarei’, teoksessa Matti Peltonen (toim.), *Rillumarei ja valistus. Kulttuurikabakoita 1950-luvun Suomessa*, Historiallinen Arkisto 108, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 328.

voi tietää, säilyykö punakapinan häviäjien vastakulttuuri⁴¹ muistelujen avulla sukupolvien päähän.

Kati Katajisto kertoo Vale-Jaakon tarinan: Vuosia suuren pohjan sodan jälkeen Joupilan taloon Pohjanmaalla ilmestyi Venäjältä sotavankeudesta palannut mies, joka väitti olevansa talon isännän ja emännän isonvihan aikana kadonnut poika. Vale-Jaakko itse ”ei ollut oman aikansa tyyppillisin edustaja”, mutta ”yllytti katsomaan, mikä hänen tarinassaan on todella poikkeuksellista ja mikä ei”.⁴² Näin Katajisto torjuu jo etukäteen sen mikrohistoriallisiin tutkimuksiin usein kohdistetun kritiikin, että tutkimuskohteet ovat ehkä poikkeuksellisia eivätkä siis edustavia tai tyyppillisiä.⁴³ Minusta näyttää kuitenkin siltä, että edustavuutta ja tyyppillisyyttä vaaditaan vain silloin, kun tutkimuksen päähenkilö kuuluu ns. tavalliseen kansaan. Vai tivataanko esimerkiksi suurmiesten tai -naisten elämäkertojen kirjoittajilta, kuinka tyyppillinen eliitin edustaja hänen tutkimuskohteensa oli?

Katajisto näkee Vale-Jaakon ja muiden vastaavien huijareiden menestyksen takana koko tuolle aikakaudelle ominaisen ajattelutavan, mentaliteetin: ”Jotta yhteiskunnan toiminta olisi voinut jatkua, tarvittiin tietyille paikoille ihmisiä, ei välttämättä niinkään yksilöinä, vaan tietyn tehtävän suorittajina”.⁴⁴ Mutta eihän meitäkään tarvita työmarkkinoilla kuin tietyn tehtävän suorittajina. Entä onko kukaan meistä 2300-luvun historiantutkijan aineistossa yksilö? Luultavammin mekin olemme silloin vain historiallisten aineistojen nimeäntä massaa, samaan tapaan kuin talonpoikaisen yhteiskunnan ’tavallisen kansan’ edustajat nyt. Silti olemme oman elämämme ja läheistemme kannalta yksilöitä – kuten ehkä myös Vale-Jaakko aikalaisineen oli.

Yrjö Kaukianen kertoo oululaisen purjelaivan Toivon kapteenien, miehistön ja *Toivon laulun* tarinan. Jari Lybeck kertoo rauhalaisten merimiesten kokemusten kautta purjelaivojen kapteenien harjoittamasta rautaisesta kurista (”nyrkki on lyhennetty merilaki”). Purjelaivat ovat ajat sitten lahonneet eikä ”menneestä merellisestä maailmasta” ole muutenkaan jäljellä ”juuri muuta kuin

kaasa paperia”. Koska muuta ei enää ole, noihin papereihin tehdyt merkinnät ”ovat nyt ainutlaatuisia ja korvaamattomia”.⁴⁵ Ilman niitä miehistä ja laivoista ei jäisi edes muistoa.

Naisten historiasta kiinnostuneet ”ovat penkoneet mitä sekalaisimpia henkilökohtaisia dokumentteja (päiväkirjat, kirjeet, hatarat muistiinpanot, elämäkerrat, kuvat, käsinkirjoitetut kertomukset, muistitieto, koruompelut yms.) tavoittaakseen syrjään tai piiloon jääneitä asioita”, Riitta Oittinen kirjoittaa.⁴⁶ Kun naisten toimintaa, myös elannon hankintaa, yleensä luonnehti yksityisyys, pienimuotoisuus, epävirallisuus, satunnaisuus, joutuu tutkija käyttämään koko historiallisen mielikuvituksensa tavoittaakseen menneisyyden naisten maailman. Monia johtolankoja seuraamalla voi lopulta rakentaa kuvan naisista itsensä ja läheistensä elättäjänä, esimerkiksi postineiti Rosa Forsténin sisukkaasta taistelusta oman ja naimattomien sisartensa toimeentulon turvaamiseksi, tai mamselli Falkin menestyksestä ravintoloitsijana.⁴⁷

41. Ulla-Maija Peltonen (1996), *Punakapinan muistot. Tutkimus työvään muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

42. Kati Katajisto (2000), *Vale-Jaakko. Suomalainen buijaritarina 1700-luvulta*, Helsinki: Edita, 210.

43. Natalie Zemon Davis (1996) 'Sosiaalishistorian haasteet' [alk. 'The Shapes of Social History', 1990], teoksessa Marjatta Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin. Läbikuvia suomalaisten elämästä*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 14; Matti Peltonen (1999) *Mikrohistoriasta*, Helsinki: Gaudeamus & Hanki ja jää, esim. 132–133.

44. Katajisto (2000) 204.

45. Yrjö Kaukianen (1998) *Laiva Toivo, Oulu*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 288; Jari Lybeck (2000) ”Nyrkki on lyhennetty merilaki”. Hierarkia, kuri ja karkaaminen purjelaivoilla 1800-luvun jälkipuoliskolla”, teoksessa Riitta Oittinen & Marjatta Rahikainen (toim.) *Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanban ja uuden yhteiskunnan rajalla*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 39–61.

46. Riitta Oittinen (1996) 'Pistoja yli ajan ja säädyn. Ompelu kahden naisen elämässä', teoksessa Marjatta Rahikainen (toim.) *Matkoja moderniin. Läbikuvia suomalaisten elämästä*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 36.

47. Maritta Pohls (2001) 'Postineidin virat ja verkot. Naisten tulo keskiluokkaiseen ammatteihin', teoksessa Marjatta Rahikainen & Tarja Räisänen (toim.), *Työllä ei oo kukkaan rikastunna”. Naisten töitä ja toimeentulokeinoja 1800- ja 1900-luvulla*, Helsinki: Suo-

Mitä Lappi tuo mieleesi, Maria Lähteenmäki kysyi opiskelijoilta. Porot, tunturit, saamelaiset, joku muisti myös oluen ja las-kettelurinteet. Siksi Lähteenmäki päätti kirjoittaa sota-ajan Lapista ”arkisena, ei-eksoot-tisena ympäristönä, kahden kansan rajamaana, paikkana asua ja olla”. Mutta Lapin sota oli tuhonnut paikallisen kirjallisen materiaalin, eivätkä sota-ajan kokeneet halunneet muistella sitä tai olivat halunneet suorastaan aktiivisesti unohtaa sen.⁴⁸ Niin Lähteenmäen tutkimuksesta tuli dokumentti, joka pelasti katoavia muistoja.

Voittajien historia kyllä säilyy, mutta varjoon jääneiden historia katoaa, jollei sitä vartavasten pelasteta unohtukselta. Siksi on herätettävä henkiin kuolleita papereita, joista kukaan ei ehkä ole ollut kiinnostunut kymmeniin tai satoihin vuosiin. Siksi on seurattava vähäisiäkin johtolankoja ja luet-tava lähteitä rivien välistä ja retoriikan takaa. Ilman historiantutkijaa kuolleet paperit pysyvät kuolleena, vasta tulkinta tekee niistä historian lähteitä.

Kenen historiaa, minkä historiaa

Historiantutkijat ovat viime vuosikymmeninä tehneet monin tavoin pesäeroa kansaliseen historiankirjoitukseen ja ”yhteiskunnallisten ongelmien” tutkimusperinteeseen. On silti selvää, että niin kauan kun ”yhteiskunnallisten ongelmien” käsite on poliittisesti käypää tavaraa, historiantutkijat eivät pääse siitä kokonaan eroon. He voivat kuitenkin laimentaa poliittisessa retoriikassa viljeltyjen käsitteiden tehoa purkamalla ne alkutekijöihinsä, kuten ’suomalaisen viina-

pään’ historiassa, tai kieltäytymällä uskosta niihin, kuten ’toisen’ ja ’marginaalien’ historiassa, tai tekemällä niistä naurettavia, kuten rillumarei-historiassa.

”Who owns history?” Natalie Zemon Davis kysyi alustuksessaan Turun yliopistossa 1997.⁴⁹ Kenen historiaa kirjoitetaan ja miten, ja kenellä ylipäänsä on oikeus kirjoittaa sitä? Niitä, jotka vaativat yksinoikeutta omaan historiaansa, on jo pitkä lista. Aika näyttää, mistä tässä kiistelystä oikeastaan on kysymys. Tässä vaiheessa olisin taipuvainen liittämään kamppailun historian hallinnasta hegemonia-asemien epäselvyyteen ja eriarvoisuuden kasvuun. Minusta näyttää siltä, että olemme menossa kohti uutta sääty-yhteiskuntaa (miten sitä sitten nimitetäänkin), siis avoimesti ja syvästi eriarvoista yhteiskuntaa. Eliitti tiivistää rivejään ja keskiluokka taistelee saavuttamistaan asemista. Rajankäyntiä sosiaaliryhmien välillä opetellaan uudelleen. Onko historiantutkijoilla sel-laisessa yhteiskunnassa enää vapautta valita, kenen historiaa kirjoittaa ja miten? ■

malaisen Kirjallisuuden Seura, 79–99; Kirsi Vainio-Korhonen (1999), ’Mamselli Falkin tarina eli kaupunkihistorian tutkimaton sukupuoli’, teoksessa Jari Niemelä (toim.) *Ihmiset ovat kaupunki*, Turun Historiallinen Arkisto 53, Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 65–78.

48. Maria Lähteenmäki (1999) *Jänkäjääkäreitä ja parakkeipiikoja. Lappilaisten sotakokemuksia 1939–1945*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 7, 220.

49. Natalie Zemon Davis (1999) ’Who owns history?’, teoksessa Anne Ollila (toim.), *Historical Perspectives on Memory*, Studia Historica 61, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 19–34.